

“พลเมืองเกาะกง”และ “ปัจฉันทนครโรมคาถา”:วรรณกรรมพุทธศาสนากับ การแสดงความเป็นไทยพลัดถิ่นของชาวเมืองเกาะกง¹

“Bhalamueng Koh Kong” and “Patchantanakaropamakhattha”:

Buddhist Literature and the Represent of Thai Diaspora of Koh Kong Citizens

อภิรักษ์ณ์ เกษมผลกุล*

Aphilak Kasampolkoon

บทคัดย่อ

เมืองเกาะกง หรือ ปัจฉันทคีรีเขตร์ เป็นเมืองที่ตั้งอยู่ชายฝั่งทะเลตะวันออกติดกับจังหวัดตราด เดิมเคยเป็นส่วนหนึ่งของราชอาณาจักรไทย ภายหลังจากในสมัยวิกฤตการณ์ ร.ศ.112 ส่งผลให้เมืองเกาะกงเป็นส่วนหนึ่งของประเทศกัมพูชาตราบจนปัจจุบัน ทำให้ชาวไทยในเมืองเกาะกงกลายเป็นคนไทยพลัดถิ่นไปมากที่สุด อย่างไรก็ตาม คนไทยเกาะกงได้สร้างสรรค์วรรณคดีท้องถิ่นเพื่อแสดงตัวตนผ่านกลไกทางวัฒนธรรมโดยการใช้พิธีกรรมทางพุทธศาสนา ดังที่ผู้วิจัยพบวรรณคดีเรื่อง “พลเมืองเกาะกง” ที่ใช้อ่านในประเพณีเทศน์มหาชาติ และ “ปัจฉันทนครโรมคาถา” ที่ใช้อ่านในพิธีบำเพ็ญกุศล บทความนี้ผู้วิจัยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการแสดงความเป็นไทยพลัดถิ่นของชาวเมืองเกาะกง ที่ปรากฏผ่านวรรณคดีทั้ง 2 เรื่องนี้ ในฐานะที่ใช้พุทธศาสนาเป็นเครื่องมือในการสร้างความทรงจำร่วมของคนไทยเกาะกง รวมถึงการทำหน้าที่เป็นวรรณคดีคำสอนที่สะท้อนบทเรียนแห่งการสูญเสียในอดีตอันเป็นผลจากการแสวงหาอาณานิคมของประเทศในแถบตะวันตก

คำสำคัญ: วรรณกรรมท้องถิ่น, วรรณกรรมพุทธศาสนา, ไทยพลัดถิ่น, วรรณกรรมกับสังคม

Abstract

Mueng Koh Kong, or called by another name; Patchanta Khirikhet, is located on Thailand east coast near Trat province. Koh Kong used to be part of Thailand but after

¹ปรับปรุงจากบทความนำเสนอในการประชุมวิชาการ “อาเซียนในมิติวัฒนธรรม” วันจันทร์ที่ 29 กรกฎาคม 2556 ณ ห้องประชุมอเนกประสงค์ สถาบันวิจัยภาษาและวัฒนธรรมเอเชีย มหาวิทยาลัยมหิดล ศาลายา นครปฐม จัดโดยสถาบันวิจัยภาษาและวัฒนธรรมเอเชีย ร่วมกับ คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร และคณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

* อาจารย์ประจำสาขาวิชาภาษาไทย คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล 999 ถนนพุทธมณฑลสาย 4

ตำบลศาลายาอำเภอพุทธมณฑลจังหวัดนครปฐม 73170

the Franco-Siamese War in 1893, it has become the protectorate of Cambodia since. This resulted in Thai Diaspora for the people who live in Koh Kong. However, using Buddhist religious practices as a mean to present their true identity through culture dynamic, Koh Kong people created local literatures. The literatures are “*Bhalamueng Koh Kong*” and “*Patchantanakaropamakhatha*”; the former is the text read in the Thet Mahachat Ceremony and the latter is recited in merit making ceremonies. This research aims to study how Koh Kong citizens present themselves as Thai Diaspora through these two literatures, which are not only used to create the collective memory among these people but also used as didactic literature that illustrate the lost caused by colonization.

Keywords: Local Literature, Buddhist Literature, Thai Diaspora, Literature and Society

บทนำ

วรรณกรรมนับเป็นนวัตกรรมทางปัญญาที่สร้างสรรค์ขึ้นมาจากความรู้ ความสำนึก และ ความรู้สึกของกวี ผ่านจินตนาการและความคิด โดยใช้ถ้อยภาษาเป็นเครื่องมือ เพื่อนำพาสารบางอย่าง ไปสู่ผู้อ่าน ด้วยเหตุนี้วรรณกรรมจึงมักได้รับการเปรียบเทียบกับเป็นกระจกสะท้อนสังคม เพราะมองว่า วรรณกรรมได้ถ่ายทอดความจริงบางอย่างผ่านความรู้สึกนึกคิดของกวีในฐานะที่กวีเป็นสมาชิกของ สังคม วรรณกรรมท้องถิ่นก็เช่นกันย่อมต้องแฝง “ความจริง” ด้วย “ความนัย” ผ่านรหัสภาษาในงาน วรรณกรรมเพื่อบอกเล่าชีวิตและความเป็นอยู่รวมถึงน้ำเสียงของผู้คนในยุคสมัยที่แต่ง ชาวบ้านที่เกาะ กง ประเทศกัมพูชา ในปัจจุบัน หรือชาวปัจฉิมศตวรรษที่ ๒๐ ประเทศสยามในอดีตก็เช่นกัน ได้บอกเล่า เรื่องราวของท้องถิ่นตนเองไว้อย่างน่าสนใจผ่านวรรณกรรมท้องถิ่น โดยเฉพาะวรรณกรรมพุทธศาสนา เพื่อแสดงถึงความเป็นคนไทยนอกแผ่นดิน และสร้างสำนึกร่วมเพื่อสร้างความเข้มแข็งให้แก่กลุ่มคน ไทยเกาะกงด้วยกันด้วย

คนไทยเกาะกงได้สร้างสรรค์วรรณคดีท้องถิ่นเพื่อแสดงตัวตนผ่านกลไกทางวัฒนธรรมโดยการ ใช้พิธีกรรมในพุทธศาสนา ดังที่ผู้วิจัยพบวรรณคดีเรื่อง “พลเมืองเกาะกง” ที่ใช้อ่านในประเพณีเทศน์ มหาชาติ และ “ปัจฉิมตศโรปมคาถา” ที่ใช้อ่านในพิธีบำเพ็ญกุศล วรรณกรรมทั้ง ๒ เรื่องนี้ พบที่วัดไผ่ ล้อม อำเภอเมืองตราด จังหวัดตราด เก็บรักษาไว้จนสืบทอดกันมาหลายรุ่น เนื้อหาที่มีความน่าสนใจเป็น อย่างยิ่งเพราะไม่เพียงบรรยายชีวิตความเป็นอยู่ของคนไทยเกาะกงเท่านั้น หากแต่ยังบันทึกสภาพ ภูมิศาสตร์และความรับรู้ทางภูมิศาสตร์ของกวีไว้อย่างน่าสนใจอีกด้วย ทั้งนี้ผู้วิจัยจึงสนใจ ความสัมพันธ์ระหว่างวรรณกรรมท้องถิ่นทั้ง ๒ เรื่องนี้กับสังคมของคนไทยเกาะกง โดยเฉพาะในมิติของ

บทบาทหน้าที่หรือการนำวรรณกรรมท้องถิ่นไปใช้ประโยชน์ โดยการนำเสนอในบทความนี้ผู้วิจัยจึงจะได้นำเสนอใน 3 ประเด็นหลักดังนี้

1. ชีวิต “บ้านนอก” ที่อยู่ “นอกบ้าน”: เรื่องเล่าทางประวัติศาสตร์ว่าด้วย“เกาะกง” และพุทธศาสนาที่เกาะกงประเทศกัมพูชา
2. ภูมิหลังวรรณกรรมเรื่อง “พลเมืองเกาะกง”และ “ปัจฉินตนครูปมคาถา”
3. วรรณกรรมพุทธศาสนากับ “พื้นที่” ของความเป็นไทย (นอกประเทศ): บทบาทของการใช้วรรณกรรมเรื่อง “พลเมืองเกาะกง”และ “ปัจฉินตนครูปมคาถา”ของชาวไทยเกาะกง

ชีวิต “บ้านนอก” ที่อยู่ “นอกบ้าน”: เรื่องเล่าทางประวัติศาสตร์ว่าด้วย“เกาะกง” และพุทธศาสนาที่เกาะกงประเทศกัมพูชา

“เกาะกง” หรือที่เดิมไทยเรียกว่า “ปัจฉินตครีเขตร” เป็นจังหวัดหนึ่งของประเทศกัมพูชา ที่มีพื้นที่ติดชายฝั่งทะเล ตั้งอยู่บริเวณภาคตะวันตกเฉียงเหนือของราชอาณาจักรกัมพูชา ทิศเหนือติดกับจังหวัดโพธิสัตว์ ส่วนทิศตะวันออกติดกับจังหวัดกำปงสปีอ และจังหวัดกัมปอต ส่วนทิศตะวันตกเฉียงใต้ติดกับ เมืองสีหนุวิลล์ และอ่าวไทยและชายแดนติดต่อกับอำเภอคลองใหญ่ จังหวัดตราด

จังหวัดเกาะกง มีเมืองเอกคือ กรุงเขมรัฐภูมิรินทร์ ซึ่งได้พระบาทสมเด็จพระนโรดม สีหนุได้พระราชทานนาม แต่ไม่เป็นที่นิยมเรียก ทั้งนี้ประชาชนส่วนใหญ่นิยมเรียกเมืองเอกนี้ว่า กรุงเกาะกง (รุ่งมณี เมฆโสภณ.2551: 86)

1. “เกาะกง” ในเอกสารประวัติศาสตร์

เดิมที่เกาะกงเป็นส่วนหนึ่งของอาณาจักรขอมโบราณ กระทั่งอาณาจักรสยามกลับมา มีอำนาจเมื่อถึงยุครัตนโกสินทร์จึงปรากฏหลักฐานว่าบ้านเกาะกงเป็นส่วนหนึ่งของจังหวัดตราดในสมัยรัชกาลที่ 1 ในสมัยรัชกาลที่ 3 เกาะกงก็เป็นชายแดนสำคัญของราชอาณาจักรสยามในการทำสงครามระหว่างไทยกับญวน เมื่อครั้งที่มิเจ้าพระยาบดินทรเดชา (สิงห์ สิงหเสนี) เป็นแม่ทัพใหญ่ ซึ่งชาวเกาะกงก็มีส่วนในการช่วยรบและสืบราชการให้แก่กองทัพ

ในปี พ.ศ. 2398 (จ.ศ.1217) ซึ่งเป็นปีที่ 5 แห่งการขึ้นครองราชย์สมบัติของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 4 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ ได้ทรงมีพระบรมราชโองการให้ตั้งเกาะกง ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของเมืองตราดมาก่อน ขึ้นเป็นเมืองใหม่ ปรากฏในหมายรับสั่งวันอังคาร เดือน 8 ขึ้น 13 ค่ำ ปีเถาะ สัปตศก (กรมศิลปากร. 2503:37) ดังนี้

ขุนสารประเสริฐ รับพระบรมราชโองการใส่เกล้าฯ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ สั่งว่า เมืองบางนางรมย์นั้น โปรดเกล้าฯ ให้เรียกเมืองประจวบคีรีขันธ์ กับที่เกาะกงนั้น โปรดเกล้าฯ ให้เรียกว่าเมืองปัจฉินตครีเขตร ให้กรมวัง หมาย

ไปยังกรมพระกลาโหม กรมท่า กรมพระศุภรัตส์สดีซ้ายขวา ให้เรียกชื่อเมืองทั้งสอง ให้ถูกต้องตามรับสั่ง...

นอกจากนี้ยังได้ตั้งตำแหน่งเจ้าเมืองจากเดิม คือ “หลวงเกาะกง” ให้เป็น “พระพิชัยชลธิ” เจ้าเมืองปัจจันตคีรีเขตร “หลวงศิริเนมิทวีป” เป็นปลัดเมืองปัจจันตคีรีเขตร (บรรเทิง ยันต์โกเศศ. 2523:18)

เมืองปัจจันตคีรีเขตร เป็นเมืองที่ก่อตั้งขึ้น เพื่อเป็นเมืองคู่กับเมืองประจวบคีรีขันธ์อยู่ในแนวเส้นรุ้ง (Latitude) เดียวกัน พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งทรงศึกษาวิทยาการด้านดาราศาสตร์ จนถึงทรงสามารถคำนวณสุริยคราสเต็มดวงได้อย่างแม่นยำ ในการนี้ทรงตระหนักถึงความสำคัญทางยุทธศาสตร์แห่งการป้องกันอ่าวสยามเป็นอย่างดีเมืองปัจจันตคีรีเขตร จึงได้รับการปรับปรุงจากทางการไทย ให้เป็น “สะเตชั่นทหารเรือ” (ชัยณรงค์ พันธุ์ประชา. 2539: 6) ในกรณีขัดแย้งกับฝรั่งเศสเมื่อ ร.ศ.112 นั้น พลเรือจัตวาพระยาชลยุทธโยธินทร์ เป็นผู้จัดตั้งกองกำลังป้องกันเมืองปัจจันตคีรีเขตรเป็นด่านแรก โดยจัดทหารจากกรุงเทพฯ 14 คน จากเมืองตราด 24 คน จากเมือง แกลง 12 คน รวมเป็น 50 คน แจกปืน เฮนรี มาตินี พร้อมกระสุนไว้เตรียมป้องกันเมืองปัจจันตคีรีเขตร พร้อมทั้งเตรียมกำลังไว้ที่แหลมงอบอีก 200 นาย พร้อมจะส่งไปหนุนที่เกาะกง (บรรเทิง ยันต์โกเศศ., 2523:13-14)

ความสำคัญและความเจริญรุ่งเรืองของเมืองปัจจันตคีรีเขตรเป็นผลมาจากความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากร ด้านป่าไม้ และของป่าต่างๆ อุดมสมบูรณ์มาก โดยเฉพาะรังค์ทอง ซึ่งเป็นยางไม้ชนิดหนึ่งเป็นสินค้าออกที่ทำรายได้ให้กับไทยอย่างมากในขณะนั้น นับว่าเป็นแหล่งผลประโยชน์ที่สำคัญของเมืองปัจจันตคีรีเขตร และกรุงเทพฯ จนถึงกับเมื่อเจ้าเมืองปัจจันตคีรีเขตรว่างลงทางกรุงเทพฯ ก็ได้แต่งตั้งให้หลวงโยธาภิรมย์ นายกองส่วนรังค์ เป็นพระพิไชยชลธิ ผู้ว่าราชการเมืองปัจจันตคีรีเขตร (ชัยณรงค์ พันธุ์ประชา. 2539: 6-7) ดังข้อความต่อไปนี้

“สารตรา ท่านเจ้าพระยาศรีธรรมราชเดชชาติ อำนวยคุณพิพิ
ทรรัตนราชโกศาธิบดี อภัยพิริยะบรากรมพาหุ ให้มาแก่ขุนสัตรา ผู้ว่ายกบัตร ขุน
จำเมือง ขุนแพ่ง และกรมการผู้รักษาเมืองปัจจันตคีรีเขตร... เห็นว่า หลวง
โยธาภิรม นายกองส่วนรังค์ในพระราชวังบวรสถานมงคล เป็นคนสัจซื่อ มั่นคง
มีอภัยไศรยเรียบร้อย แล้วก็ป็นชาติภูมิเมืองปัตจันตคีรีเขตร พอจะรับราชการ
เป็นที่ พระพิไชยชลธิ ผู้ว่าราชการเมืองปัตจันตคีรีเขตร ได้ ขอรับพระราชทาน
หลวงโยธาภิรม นายกองส่วนรังค์เป็นที่พระพิไชยชลธิ ผู้ว่าราชการเมืองปัตจันตคีรี
เขตร...”

นอกจากนั้น ยังมีสินค้าของป่าอื่นๆ ที่เป็นผลประโยชน์สำคัญ เช่น ไม้กระดาน ประเภทไม้แดง และไม้ประดู่ ไม้ค้ำพลู ไม้ค้ำพริกไทย เขาและหนังสัตว์ น้ำมันยาง ของป่าต่างๆ เล่น ผลกระวาน ไม้กฤษณา เป็นต้น (ประโยชน์ โยธาทิรมย์. 2551: 63-65) สินค้าไม้กระดาน ประเภท ไม้ดำ ไม้แดง เป็นสินค้าที่มีชื่อเสียงปริมาณมาก และเนื่องจากปัตตาน์คีรีเขตรเป็นเมืองท่าเรือสำเภาก็สามารถทำการค้าส่งออกโดยตรง ไม่ต้องผ่านกรุงเทพฯ ผลประโยชน์จากการค้าเหล่านี้ จึงมิได้ตกไปถึงกรุงเทพฯ เป็นเหตุให้ทางกรุงเทพฯ ต้องตั้งเจ้าภาษี นายอากรขึ้นโดยตรง โดยตั้งขุนทิพอากร(จันทัก) รับทำภาษีไม้ดำ ไม้แดง เปลือกโลง²ไม้ประดู่ กระดาน ตั้งแต่จันทบุรี トラด ไปถึงเมืองปัตตาน์คีรีเขตร ในปี พ.ศ. 2420(ชัยณรงค์ พันธุ์ประชา. 2539: 8)

การค้าสำเภาก็มีเข้าออกจากเมืองท่าปัตตาน์คีรีเขตรอย่างคับคั่งประกอบกับการที่เป็นเมืองชายแดนปลายราชอาณาจักร เมืองนี้จึงมีชื่อเสียงในด้านซุกซุมไปด้วยโจรสลัด จนทำให้เรือสินค้าแต่ละลำของเมืองปัตตาน์คีรีเขตร จำเป็นต้องมีอาวุธประจำเรือ เรือทุกลำจำเป็นต้องมีปืนใหญ่ประจำหัวเรือท้ายเรือ ไว้คอบป้องกันและต่อสู้เรือกับเรือโจรสลัด ความซุกซุมของโจรสลัดในน่านน้ำเมืองปัตตาน์คีรีเขตร เป็นที่รับรู้กันในเมืองหลวง เพราะได้มีการร้องเรียนจากพ่อค้าวานิช เจ้าของเรือสำเภา ที่ทำการค้าอยู่บริเวณนั้น จนกระทั่งกรมท่าได้สั่งการไปถึงเจ้าเมืองปัตตาน์คีรีเขตรให้จัดการต่อเรือลาดตระเวน จัดตั้งเป็นกองเรือเพื่อทำการปราบปรามโจรสลัดในน่านน้ำนั้นให้สงบลง(ประโยชน์ โยธาทิรมย์. 2551: 63)

ความเอาใจใส่ที่รัฐบาลกลางของไทยที่กรุงเทพฯ มีต่อดินแดนปลายราชอาณาจักรที่เริ่มมีมากขึ้น ตั้งแต่สมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 4 เป็นการพยายามสถาปนาอำนาจของไทยให้มั่นคง เป็นผลมาจากทำที่คุกคามที่มหาอำนาจทั้ง 2 คือ ฝรั่งเศส และอังกฤษ มีต่อดินแดนในอารักขาของไทยมากขึ้นทุกขณะ

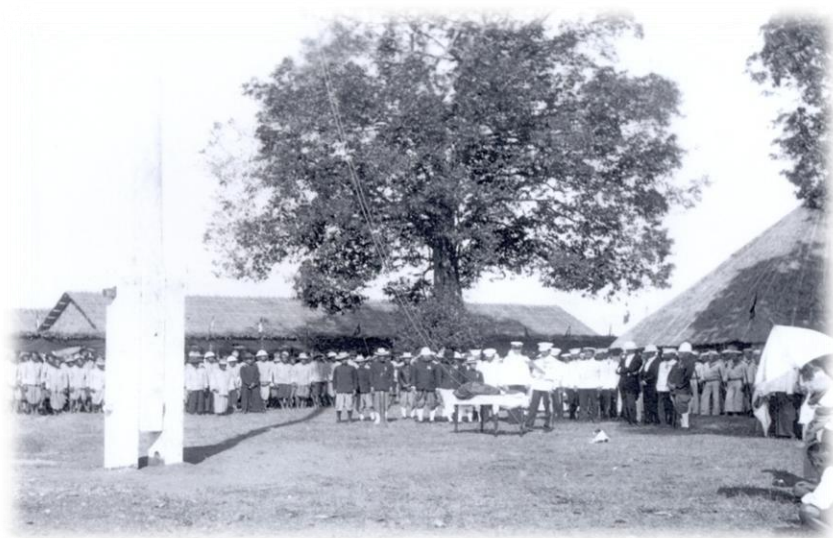
กระทั่งในสมัยรัชกาลที่ 5 เกิดวิกฤตการณ์ของประเทศ หรือที่เรียกว่า วิกฤตการณ์ ร.ศ.112 เหตุการณ์ลูกกลมจนทำให้ฝรั่งเศสยึดเมืองจันทบุรี อย่างไรก็ดี นับตั้งแต่กลางเดือนกันยายน พ.ศ. 2445 ฝรั่งเศสได้เริ่มยื่นเงื่อนไขสำหรับการถอนถอนออกจากจันทบุรี ภายหลังจากการเจรจา ยึดเยื้อ และฝ่ายไทยถูกกดดันจากปัญหาต่างๆ มากมาย ฝรั่งเศสต้องการดินแดนหลวงพระบาง ฝั่งขวาของแม่น้ำโขง ฝ่ายไทยเลียงไปยกมโนไพรให้แทน ต่อมา ฝรั่งเศสขอดินแดนชายทะเลของไทย ตั้งแต่ トラด เกาะช้าง เกาะกง และได้ยื่นความต้องการมณฑลบูรพา คือ พระตะบอง และเสียมราฐ ซึ่งกรณีนี้ฝ่ายไทยปฏิเสธอย่างแข็งขัน(ชัยณรงค์ พันธุ์ประชา, 2539: 26)อย่างไรก็ดี การเจรจาเพื่อให้ฝรั่งเศส ถอนทหารออกไป ยึดเยื้อต่อมาอีก 2 ปี ฝรั่งเศสยื่นเงื่อนไขมาใหม่ โดยขอ トラด กับเกาะกง หรือปัตตาน์คีรีเขตร แทนจันทบุรี ซึ่งผู้แทนฝ่ายไทยรู้สึกเจ็บแค้นอย่างยิ่งดังจะเห็นได้จากรายงานของ

²เปลือกไม้ประเภทเดียวกับไม้โกงกาง ใช้ย้อมแห อวน เครื่องมือประมง

พระยาสุรียานุวัตร เอกอัครราชทูตไทยประจำฝรั่งเศส หัวหน้าคณะผู้แทนฝ่ายไทย กราบทูลกรมหลวง เทวะวงศ์วโรปการเสนาบดีกระทรวงการต่างประเทศ เมื่อวันที่ 9 กุมภาพันธ์ 2446 ว่า

“...เป็นการเจ็บหนักเจ็บหนา เหลือที่จะสลบความแค้นลงไว้ได้เจ็บปวด ตรงว่า จะเอาทหารไว้นี้เป็นลิมสำหรับที่จะตอกเอามณฑลเมืองตราด และเกาะ กง แยกออกไปจากอกของเรา...เรื่องเมืองตราดกับจันทบุรี เข้ามาขวางอกอยู่ เช่นนี้เหลือสติปัญญา และเหลือกำลังที่จะตกลง ในใจลงได้แท้ๆ ความหนักจ้อง หน้าข้าพระพุทธเจ้าอยู่เสมอว่า ถ้าสัญญาตกลงกันไม่ได้ เมืองจันทบุรีและตราด ก็พรากจากอกเสียเป็นแน่ เสียตายเมืองตราดที่เป็นเมืองน้อย จะพลอยเสียเมือง จันทบุรีที่เป็นเมืองใหญ่ไปด้วย จะยอมให้เมืองตราดและเกาะกง ก็หักใจลง ไม่ได้ เพราะชาวเมืองนั้นเป็นชาติไทยที่แท้ เสมอกันเป็นเลือดเนื้ออัน เดียวกัน จะรบกับเขาก็สู้เขาไม่ได้ จะทำอย่างไรดี...” (ชัยณรงค์ พันธุ์ประชา. 2539: 32)

ภายหลังฝ่ายไทยต้องยอมยกเมืองตราดและปัจจันตคีรีเขตรให้ฝรั่งเศส ตามพิธีสาร (Protocal) ฉบับลงวันที่ 24 มิถุนายน 2447 แล้ว รัฐบาลไทยจะมอบตราดให้แก่ฝรั่งเศสเป็นการ เพิ่มเติมจากสัญญานั้น และฝรั่งเศสจะถอนทหารออกจากจันทบุรีทันที ปรากฏว่ารัฐสภาฝรั่งเศสก็ยัง ไม่ยอมให้สัตยาบัน ต่อเมื่อไทยยอมมอบดินแดนฝั่งซ้ายของแม่น้ำโขง และด้านซ้ายให้แก่ฝรั่งเศสอีก รัฐสภาฝรั่งเศสจึงให้สัตยาบันไทยได้มอบดินแดนที่ยกให้ฝรั่งเศสแก่ผู้ว่าราชการอินโดจีน เมื่อวันที่ 29 ธันวาคม 2447 และฝรั่งเศสจะถอนทหารออกจากจันทบุรี ในวันที่ 30 ธันวาคม 2447 รวมเวลาที่ ฝรั่งเศสยึดครองจันทบุรีอยู่ถึง 11 ปี 4 เดือน

รูปภาพที่ 1 พิธีส่งมอบเมืองตราดและปัจจันตคีรีเขตรให้แก่รัฐบาลฝรั่งเศส

ตราด และเมืองประจันตคีรีเขตร เมื่อตกเป็นของฝรั่งเศสนั้นฝรั่งเศสได้ผนวกดินแดน ทั้ง 2 เมืองนี้ เป็นส่วนหนึ่งของกัมพูชาของคีรีสวัสดิ์พระเจ้าแผ่นดินกรุงกัมพูชา ได้แต่งตั้งเจ้าพนักงาน ที่เป็นชาติเขมรทำหน้าที่ในตำแหน่งเจ้าเมืองเจ้าเมืองของเขมรคนแรกชื่อ รวย มีบรรดาศักดิ์เป็นพระยา ศรีฤทธิ์จางวางคนที่สองชื่อ ปรม มีบรรดาศักดิ์เป็น พระยาสุภาวดี ภายหลังเปลี่ยนบรรดาศักดิ์เป็น พระยาสุรศักดิ์วารินทร์ ส่วนเมืองประจันตคีรีเขตร เจ้าเมืองบรรดาศักดิ์เป็น พระยาพิชัยเรืองฤทธิ์ (ชัย ณรงค์ พันธุ์ประชา. 2539: 34)

ต่อมาวันที่ 23 มีนาคม ร.ศ.125 (พ.ศ.2449) ไทยกับฝรั่งเศสก็ได้ลงนามในหนังสือ สัญญาระหว่างกัน ซึ่งมีใจความสำคัญในข้อ 1 และข้อ 2 ดังนี้ คือ

ข้อ 1 รัฐบาลสยาม ยอมยกดินแดนเมืองพระตะบอง เมืองเสียมราฐ กับเมืองศรีโสภณ ให้แก่กรุงฝรั่งเศส ตามกำหนดเขตแดนดังว่าในข้อ 1 ของ สัญญาว่าด้วยปักปันเขตแดน ซึ่งติดท้ายสัญญานี้

ข้อ 2 รัฐบาลฝรั่งเศสยอมยกดินแดน เมืองด่านซ้าย แลเมืองตราดกับ ทั้งเกาะทั้งหลาย ซึ่งอยู่ภายใต้แหลมลิง³ ลงไปจนถึงเกาะกูดนั้นให้แก่กรุงสยาม ตามกำหนดเขตแดน ดังว่าไว้ในข้อ 2 ของสัญญาว่าด้วยปักปันเขตแดน ดังกล่าวแล้ว

การยกเมืองตราดคืนให้แก่ไทยครั้งนี้ ฝรั่งเศสไม่ได้ยกเมืองประจันตคีรีเขตร ที่ได้ไป พร้อมเมืองตราดคืนให้กับไทยด้วย ด้วยเหตุนี้ปัจจุบันคีรีเขตรจึงเป็นส่วนหนึ่งของประเทศกัมพูชานับแต่ บัดนั้น トラบจนปัจจุบัน

2. พุทธศาสนากับคนไทยที่ “เกาะกง” หลังวิกฤตการณ์ ร.ศ.112

ชาวไทยเกาะกงในสมัยที่เปลี่ยนผ่านผู้ปกครองจาก “สยาม” เป็น “กัมพูชา” อันเป็นผล มาจากวิกฤตการณ์ ร.ศ.112 นั้น มีวิถีชีวิตเช่นเดียวกับคนไทยในแถบทะเลชายฝั่งทะเลตะวันออกทั่วไป ประชาชนส่วนใหญ่นับถือพระพุทธศาสนา ประโยชน์ โยธาภิรมย์ (2551: 70) ทายาทพระพิไชยชลธี อดีตผู้ว่าราชการเมืองประจันตคีรีเขตร เมื่อครั้งที่อยู่ภายใต้ราชอาณาจักรสยามนั้นได้บันทึกเรื่องราว เกี่ยวกับพุทธศาสนาที่เกาะกงไว้อย่างน่าสนใจว่า “เมืองประจันตคีรีเขตร พลเมืองเป็นคนไทย มีความ เลื่อมใสในพระบรมพุทธศาสนา มีใจศรัทธาต่างช่วยกันทะนุบำรุงพระศาสนา วัดเกาะปอเป็นวัดใหญ่ และมีสิ่งปลูกสร้าง เช่น กุฏิ หอฉัน หอสวดมนต์ มีพระพุทธรูปปางต่างๆ ที่ทายาทสร้างถวายไว้ในพระ ศาสนามากมาย”

นอกจากนี้เมื่อถึงเทศกาลงานประเพณีพื้นเมือง ของไทย อาทิ ตรุษไทย สงกรานต์ เข้าพรรษา สารท ชาวบ้านเกาะกงจะนำอาหารคาวหวานไปถวายแด่พระภิกษุสงฆ์โดยพร้อมเพรียงกัน

³ อยู่ปากน้ำเวฬุ หรือแม่น้ำเวณ ปัจจุบันอยู่ในเขตอำเภอแหลมงอบ

... ในฤดูตรุษไทย ตรุษสงกรานต์ประเพณีการเล่นพื้นเมือง เล่นสะบ้ายัง เล่นสะบ้าล้อ แข่งขันพนันกันเป็นที่สนุกสนานคณะสะบ้าล้อหนุ่มสาวเมื่อเลิกการแข่งขันแล้วต่างจะพากันตักน้ำหอบน้ำถวายวัดเพื่อพระภิกษุสามเณรได้ใช้ บ้างก็พากันขนทรายจากพื้นที่ใกล้ๆ วัด นำมากองไว้ที่ลานวัดเพื่อก่อพระทรายตามประเพณีนิยมที่ทำกันต่อๆ มา ... (ประโยชน์ โยธาภิรมย์. 2551: 71)

อย่างไรก็ตาม ภายหลังจากที่เกาะกงตกเป็นของฝรั่งเศสแล้ว ฝรั่งเศสก็อนุญาตให้ดำเนินกิจกรรมตามประเพณีทางพุทธศาสนาต่อไปได้ พระภิกษุไทยที่บวชตามวัดต่างๆ ของเมืองเกาะกง ยังคงสวดมนต์ตามแบบไทยและสวดภาษาไทย เมื่อถึงเทศกาลบำเพ็ญกุศลต่างๆ เคยปฏิบัติมาอย่างไรก็คงปฏิบัติกันต่อมาอย่างนั้น (ประโยชน์ โยธาภิรมย์, 2551: 99) ประเพณีทางพุทธศาสนาที่สำคัญของชาวเมืองเกาะกงคือประเพณีเทศน์มหาชาติ ดังที่ประโยชน์ โยธาภิรมย์ บันทึกไว้ว่า

... เมื่อออกพรรษาแล้วตามวัดต่างๆ จะจัดให้มีเทศน์มหาชาติพระเวสสันดร ทุกแห่งทุกวัด และมีพระเป็นนักเทศน์ประจำวัดมีชื่อเสียงหลายรูป พระภิกษุรูปใดเทศน์กัณฑ์ใหญ่ๆ เช่น มหาราช กุมาร มัทรี ทานกัณฑ์ ชูชก หรือมหาพน เก่งว่าเสนาะเพราะเป็นที่ชอบหูชาวบ้านก็จะถูกนิมนต์ให้ไปเทศน์ตามวัดต่างๆ ... (ประโยชน์ โยธาภิรมย์. 2551: 99)

... วัดที่มีชื่อเสียง เช่น วัดเกาะป่อ วัดคงคาราม และวัดตาด วัดเนินตะเคียนคือวัด อัมพวัน วัดเหล่านี้มีพระนักเทศน์ที่มีชื่อเสียงหลายองค์ เมื่อทางวัดได้จัดให้มีการเทศน์มหาชาติขึ้น ต่างจะพากันนิมนต์พระที่มีชื่อเสียงในการเทศน์กัณฑ์ต่างๆ ของเรื่องพระเวสสันดรไปเทศน์ โดยจัดขึ้นเป็นงานประจำวัด มีประชาชนจากหมู่บ้านต่างๆ ไปชุมนุมกันฟังอย่างคับคั่ง มีการแจกกัณฑ์เทศน์ส่งถึงกันระหว่างหมู่บ้านต่อหมู่บ้าน เป็นประเพณีที่นิยมกันมาก ในทำนองของการเทศน์พระที่เป็นพระนักเทศน์ได้ฝึกฝนสืบต่อกันมาจากท่านที่ชำนาญมีชื่อเสียง และฝึกหัดการว่าทำนองแหล่เครื่องเล่นของกัณฑ์ต่างๆ เช่น เครื่องเล่นกัณฑ์มหาพน เครื่องเล่นกัณฑ์กุมาร เครื่องเล่นกัณฑ์มหาราช กัณฑ์ชูชกและอื่นๆ เป็นประเพณีที่กระทำติดต่อกันมาทุกๆ ปี เป็นที่นิยมกันมาก เป็นประเพณีของไทยที่ประเพณีสืบต่อๆ กันมา ... (ประโยชน์ โยธาภิรมย์. 2551: 199)

จากบันทึกข้างต้นจะเห็นได้ว่าเมืองเกาะกงมีความนิยมและให้ความสำคัญกับประเพณีเทศน์มหาชาติมาก ไม่เพียงเท่านั้นยังมีพระนักเทศน์ชื่อดังอยู่ในท้องถิ่น รวมถึงมีการแจกกัณฑ์เทศน์ส่งถึงกันระหว่างหมู่บ้านต่อหมู่บ้าน แสดงให้เห็นถึงความสามัคคีและพลังศรัทธาที่มีต่อพระพุทธศาสนาอีกด้วย

ภูมิหลังวรรณกรรมเรื่อง “พลเมืองเกะกง” และ “ปัจจันตนครโรปมคาถา”

วรรณกรรมเรื่อง “พลเมืองเกะกง” และ “ปัจจันตนครโรปมคาถา” นี้เป็นเอกสารโบราณที่พบที่วัด ไร่ล้อม อำเภอมืองตราด จังหวัดตราด ซึ่งเป็นสำนักเรียนที่ใหญ่ที่สุดในจังหวัดตราด ปัจจุบันตั้งอยู่ในเขตเทศบาล ตำบลบางพระ อำเภอมืองตราด จังหวัดตราด วัดไร่ล้อมนี้ผู้ใดสร้างขึ้นแต่เมื่อใดไม่ปรากฏแน่ชัดสันนิษฐานกันว่ามีมาแล้วตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยาตอนปลายเป็นวัดสำคัญของจังหวัดและได้รับอุปถัมภ์โดยเจ้าเมืองมาตลอด ด้วยเหตุนี้จึงมีเอกสารโบราณจำนวนมากเก็บรักษาไว้ที่วัดไร่ล้อม รวมถึงวรรณกรรมทั้ง 2 เรื่องที่นำมาใช้ในการศึกษาคครั้งนี้ กระนั้นก็ดี ก่อนจะได้ถอดรหัสความสัมพันธ์ของเอกสารทั้ง 2 เรื่องกับชาวเกะกง จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องทราบภูมิหลังของวรรณกรรมทั้ง 2 เรื่องนี้ด้วย ดังนี้

1. วรรณกรรมท้องถิ่นเรื่อง “พลเมืองเกะกง”

วรรณกรรมเรื่อง พลเมืองเกะกง ฉบับวัดไร่ล้อม อำเภอมือง จังหวัดตราด เป็นส่วนหนึ่งของวรรณกรรมเรื่อง มหาชาติเวสสันดรชาดก นครกัณฑ์ ซึ่งเป็นกัณฑ์สุดท้ายของมหาชาติเวสสันดรชาดก เชื่อกันว่าเป็นกัณฑ์สวัสดิ์มีชัย เพราะเป็นตอนที่พระเวสสันดรเสด็จกลับคืนสู่เมืองโดยเนื้อเรื่องจับความตอนที่เมื่อเหตุทั้งปวงคลี่คลายลง ต่างพระองค์ต่างสงบพระทัยได้แล้ว พระเจ้ากรุงสุทนต์จึงขอให้พระเวสสันดรเสด็จกลับไปปกครองบ้านเมืองดั้งเดิมเหล่าข้าราชการบริพารและเหล่าชาวเมืองที่ตามเสด็จพระเจ้ากรุงสุทนต์มาต่างก็กราบทูลวิงวอนร้องขอให้พระเวสสันดรทรงอภัยให้ และกลับไปครองสิริราชสมบัติดั้งเดิมพระเวสสันดรทรงใคร่ครวญไตร่ตรองเหตุที่ควรจะเป็นและทรงคำนึงถึงพระพรที่ทรงขอจากพระอินทรเทพว่าให้พระราชบิดารับกลับไปครองสิริราชสมบัติ จึงตัดสินใจพระทัยเสด็จกลับพระนคร กษัตริย์ทั้ง ๖ พระองค์ เสด็จกลับกรุงสุทนต์ พร้อมข้าราชการบริพารและผู้ตามเสด็จท่ามกลางเสียงโห่ร้องต้อนรับด้วยความปิติยินดีของชาวเมืองที่รักเคารพเทิดทูนพระองค์เป็นอย่างยิ่งพระเวสสันดรเสด็จเสวยราชสมบัติปกครองพระนครสุทนต์โดยทศพิธราชธรรมให้บ้านเมืองเป็นสุขตลอดพระชนมายุเมื่อสิ้นพระชนม์แล้วก็ขึ้นไปบังเกิดในสวรรค์ชั้นดุสิตเทวโลก

รูปภาพที่ 2 ตัวอย่างต้นฉบับวรรณกรรมเรื่อง พลเมืองเกะกง

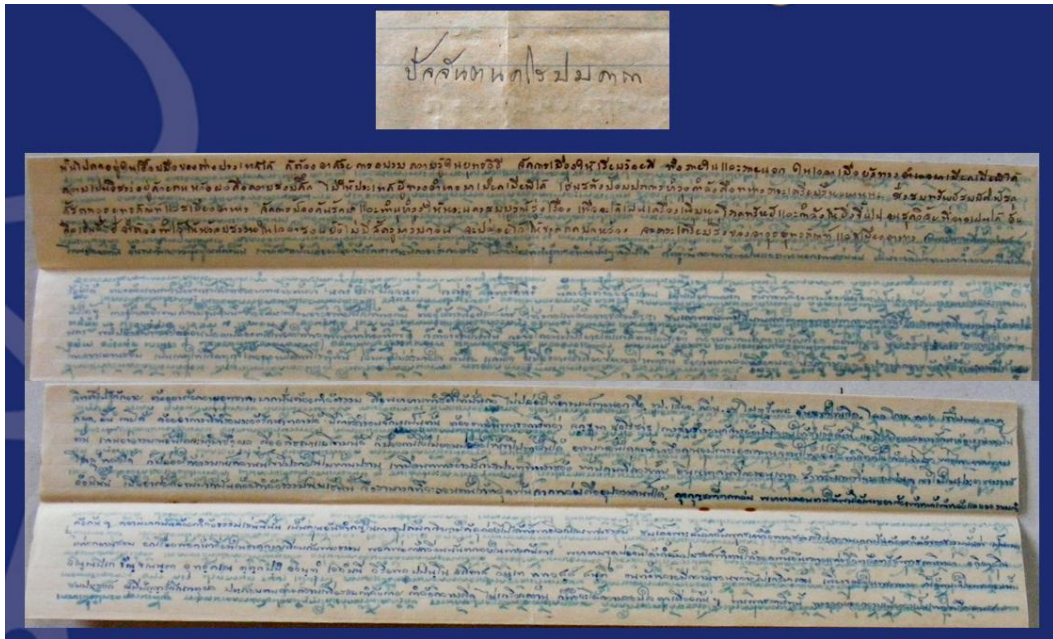
ในส่วนเอกสารโบราณที่บันทึกเรื่อง พลเมืองเกาะกง นั้น บันทึกลงบนใบลาน รหัส ผล.ล 072 ไม่ปรากฏวันเดือนปีและชื่อผู้แต่ง ปัจจุบันจัดเก็บที่วัดไผ่ล้อม อำเภอเมือง จังหวัดตราด ลักษณะการประพันธ์เป็นประเภทร้อย จากเนื้อความของเรื่องเป็นการรวบรวมไพร่พลเพื่อไปต้อนรับ พระเวสสันดรกลับพระนคร เหตุที่ผู้แต่งพลเมืองเกาะกงไม่ใช้ชื่อว่า นครกันท์หรือกันท์นคร สันนิษฐาน ได้ว่าผู้แต่งต้องการเล่าเรื่องราวเกี่ยวกับการรวบรวมไพร่พลของชาวเกาะกงว่ามีส่วนร่วมในการบำเพ็ญ บารมีครั้งนี้ของพระเวสสันดรอันจะได้ตรัสรู้ในอนาคตเช่นเดียวกับพระองค์ ซึ่งไม่ได้เน้นเล่าเรื่องราว เกี่ยวกับพระเวสสันดรซึ่งเป็นตัวละครหลักของกันท์ โดยเนื้อหาพรรณนาถึงวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของ ท้องถิ่น สังคม และวัฒนธรรมในภาคตะวันออกเฉียงของสยามสมัยนั้น และบอกเล่าภูมิศาสตร์ของไทยและ ของโลก เนื่องจากแสดงให้เห็นถึงการกวาดต้อนไพร่พลไม่เฉพาะภายในเกาะกง ภาคตะวันออกเฉียง และทั่ว ประเทศไทยเท่านั้น เนื้อหายังกล่าวถึงการกวาดต้อนไพร่พลในอุษาคเนย์ ประเทศตะวันออกเฉียง แอฟริกา และยุโรป อีกด้วย

อย่างไรก็ดี ต้นฉบับของเรื่องยังมีความสับสน เพราะจากเนื้อความที่ปรากฏในใบลาน มีบางตอนที่ไม่ต้องเรื่อง และจากลายมือที่จารแล้วจะมีลายมือมากกว่าหนึ่งคนขึ้นไป ซึ่งบางตอนที่จาร หน้าละ ๓ แถว ๔ บรรทัด บางตอนก็จะจารแถวเดียวทั้งหน้ามี ๔ บรรทัด และการบอกเลขหน้าลานมีความซ้ำซ้อน เป็นไปได้ว่า ต้นฉบับพลเมืองเกาะกงนี้อาจจะมีหลายสำนวนก็ได้ แต่ผู้รวบรวมนำมารวมไว้ในผูกเดียวกัน

แม้ว่าต้นฉบับจะไม่สมบูรณ์แต่เนื้อความที่ปรากฏในพลเมืองเกาะกงนี้ทำให้ผู้อ่าน สนุกสนานไปกับเรื่องราวตลกขบขันของตัวละครที่ผู้แต่งยกมาเป็นตัวอย่าง ทั้งเรื่องการเกี้ยวสาวของ คนชนบท การทำมาค้าขายของชาวต่างประเทศ และชื่อภูมิประเทศต่างๆ ทั่วโลกในสมัยนั้น

2. วรรณกรรมท้องถิ่นเรื่อง“ปัจฉินตนคโรปมคาถา”

วรรณกรรมเรื่อง “ปัจฉินตนคโรปมคาถา” ฉบับวัดไผ่ล้อม อำเภอเมือง จังหวัดตราด เป็นพระธรรมเทศนาที่กล่าวถึงสมเด็จพระผู้มีพระภาคว่าทรงแสดงถึงผลดีของคนที่ปล่อยใจให้สมัย ล่วงเลยไปเปล่า ย่อมได้รับความโศกเศร้าเดือดร้อนทั้งภพนี้แลภพหน้าด้วย

รูปภาพที่ 3 ตัวอย่างต้นฉบับวรรณกรรมเรื่อง ปัจฉินตนครโรมคาถา

ในส่วนเอกสารโบราณที่บันทึกเรื่อง “ปัจฉินตนครโรมคาถา” นั้น บันทึกลงบนกระดาษฝรั่ง รหัส ผล.ล 003 ไม่ปรากฏวันเดือนปีและชื่อผู้แต่ง ปัจจุบันจัดเก็บที่วัดไผ่ล้อม อำเภอเมือง จังหวัดตราด ลักษณะการประพันธ์เป็นประเภทร้อยแก้ว แม้เนื้อความจะอ้างถึงคำสอนของพระพุทธเจ้าที่ทรงแสดงถึงผลดีของคนที่ปล่อยใจให้สยบลงเลยไปเปล่า หากแต่เนื้อหาหลักมุ่งเสนอเรื่องราวของเมือง “หน้าศึก” หรือชายแดนประเทศ อันเป็นคำแปลของชื่อเมืองปัจฉินตคีรีเขตร รวมทั้งกล่าวถึงการที่เมืองหนึ่งตกไปอยู่ในอาณัติของอีกเมืองหนึ่ง

วรรณกรรมพุทธศาสนากับ “พื้นที่” ของความเป็นไทย(นอกประเทศ): บทบาทของการใช้วรรณกรรมเรื่อง “พลเมืองเกาะกง” และ “ปัจฉินตนครโรมคาถา” ของชาวไทยเกาะกง

วรรณกรรมเรื่อง “พลเมืองเกาะกง” ที่ใช้อ่านในประเพณีเทศน์มหาชาติ และ “ปัจฉินตนครโรมคาถา” ที่ใช้อ่านในพิธีบำเพ็ญกุศล ดังได้กล่าวมาแล้วข้างต้น สอดคล้องกับความนิยมเรื่องความเป็นพุทธศาสนิกชนที่เคร่งครัดของคนไทยเกาะกง และความนิยมในประเพณีเทศน์มหาชาติของคนไทยเกาะกง ที่กล่าวมาแล้วเช่นกัน อย่างไรก็ตาม ภายใต้สถานการณ์ที่ไม่ปกติ หรือการเปลี่ยนแปลงครั้งใหญ่ในบ้านเมือง บทบาทหน้าที่ของประเพณีพิธีกรรมในพุทธศาสนาจึงเพิ่มเติมไปจากที่เคยมีมา ในอดีตจากการวิเคราะห์วรรณกรรมทั้ง 2 เรื่อง ผู้วิจัยพบว่าประเพณีพิธีกรรมในพุทธศาสนามีได้สร้างศรัทธาหรือสืบทอดความคิดและประเพณีทางศาสนาให้มั่นคงเพียงเท่านั้น หากแต่จะยังทำหน้าที่หล่อหลอมผู้คนที่ตกอยู่ในสถานการณ์เดียวกัน มีความคิดเดียวกัน คือ กลุ่มคนไทยเกาะกง ที่ต้องเปลี่ยนสถานะของการเป็นพลเมืองประเทศหนึ่ง ไปเป็นพลเมืองของอีกประเทศหนึ่ง โดยหล่อหลอมให้เป็นกลุ่มที่เข้มแข็ง สร้างสำนึกร่วมและรักษาอัตลักษณ์ของความเป็นคนไทย

ในบันทึกของประโยชน์ โยธาภิรมย์ (2551: 199) ที่กล่าวว่า

... เมื่อทางวัดได้จัดให้มีการเทศน์มหาชาติขึ้น ต่างจะพากันนิมนต์พระที่มีชื่อเสียงในการเทศน์กัณฑ์ต่างๆ ของเรื่องพระเวสสันดรไปเทศน์ โดยจัดขึ้นเป็นงานประจำวัด มีประชาชนจากหมู่บ้านต่างๆ ไปชุมนุมกันฟังอย่างคับคั่ง มีการแจกกัณฑ์เทศน์ส่งถึงกันระหว่างหมู่บ้านต่อหมู่บ้าน เป็นประเพณีที่นิยมกันมาก ...

จากข้อความข้างต้นจะเห็นได้ว่าการสร้างเครือข่ายของกลุ่มคนไทยอย่างเข้มแข็งผ่านประเพณีทางพุทธศาสนา เพื่อเชื่อมสัมพันธ์และเตือนตนให้สำนึกถึงความเป็นไทย ทั้งนี้จากวรรณกรรมทั้ง 2 เรื่องผู้วิจัยพบว่าการใช้ประโยชน์จากวรรณกรรมพุทธศาสนาในมิติต่างๆ ดังนี้

1. การทำหน้าที่ในการสร้างพื้นที่ของคนไทยพลัดถิ่นที่เกาะกงผ่านงานวรรณกรรม

คนไทยเกาะกงได้ใช้วรรณกรรมเรื่อง พลเมืองเกาะกง ในประเพณีเทศน์มหาชาติในการสร้างพื้นที่พิเศษให้แก่กลุ่มคนไทย ในการพบปะพูดคุยเพื่อแสดง “ตัวตน” ของการเป็นคนไทย ดังเช่นที่ปรากฏการกล่าวถึงถิ่นย่านบ้านเรือนของคนไทยในประเทศไทย

... ตัวยิ่งตัวยงผู้เร่งตรวจตรา ปากน้ำบังพุทรา ถ้าผิวมันไม่อยู่จุดหางหนู เมียมันมา อุดคร่าอย่าฟังระกระกั้งใจรั้ง ลดตราดกวาดเอาให้สิ้น ปากแพรกปาก ฟิงบางกะซึ่งบ้านโคก ปาโมกกวางทองหนองเรนหนองยาง ทุกบึงทุกบางเรือจ้าง จอมปลอม บ้านโคกยายมอมบ้านคอบนางแลง เกณฑ์เอาทุกแห่งบ้านแรงแกงขม บ้านกุ่มบังคมเมืองพรหมบังตะพาน อย่าให้อยู่บ้านวัดตานบ้านแหลม เกณฑ์เอา ทุกแห่งบังกระแซงสองคอนคะนอนสีกุก มันไม่มีทุกข์เล่นสนุกต่างๆ ใ้อบ้านบาง ไทรบ้านใหม่ปลายยาง บ้านจิวบ้านขวางผิดอย่างแต่ก่อน บ้านแต่งแกงร้อนมวย ปาปีบอน ออมอญสามโคกพุจาโกลตะโปกขายโองขายอ่างรูปงามสำอางขายครก กะเปือ เชิงกรานบ้านเหนือ แหลมเหนือแหลมใต้บางไทรบ้านนา ต้าอีกทำมาท่า ข้ามท่าคอยบ้านใหม่น้ำจอย บ้านเปรตล้มปอยเปรตน้อยเปรตใหญ่ มอญไทยบุ้ง บางพุตพาสร้างริมฝั่งสองแคว ตลาดแก้วตลาดขวัญ สองหัวเมืองนั้นอย่าให้ หลงเหลือ บางอ้อบางแขมบางกะปิ สามแสนสามปลื้มสำเพ็งเร่งเอาตัวไป วัดทอง วัดใหม่วัดลุ่มวัดดอน บางบอนบางขวางคลองล่างวัดตลาด สอนนางแหลมจาก ตามฟากเตาชะนong ในคลองสองแคว บางกระแก้วบางกระกอก บางกระปรอก น้ำส้ม ไปจนสำเร่สำราสำไรคนท้ายขนอน บางฟิงจรงอนมันฉ่อนแตร์ผี มันดีแต่ จะลักมาก เกี้ยวฟิงกระซากแลกเหล่าแลกหมาก ครั้นเจ้าของเขาดำพินหมากพิน พลุ อย่าให้มันอยู่เจ้าตัวมา บางรักบางขาสันลาสีนา กลับมาบางบอนย้อนมา บางขุนเทียนเวียนมาบังปราม วัดพิกุลบางขวางบ้านการในสวนเที่ยวไปให้ถ้วน

ทุกบึงทุกบาง ใครขีดใครย่ำวางยาละ ใครทำเกะกะจืดเอาชื่อเสียง ทะระนบโพ
เรียงๆ เรียงกันไป วัดสะบางไผ่บางใหญ่โพทอง บางขนุนขนุกองบางสีทองบาง
โตนด ถึงวัดพลับใหญ่บังคอกแหลม แถมไปเช่าในบางโคลๆ น้อยโคลใหญ่วัดตอก
ในบางโพพงพาง บ้านด่านรายทางเอาบังบาล

นอกจากนี้ยังมีการกล่าวถึงคนไทยในบริเวณใกล้เคียงกับพื้นที่เกาะกงและเมืองตราด
อย่างละเอียดอีกด้วย ดังความว่า

...ชื่อคลองยาบ้านตะแบกมาลา พรหมชาติเวียนมาเกาะข้างน้ำเชี่ยว
แหลมมะขามคลองปือ ยกยอมือเหนียวขับเหล็กยาวไปล่าง เอาประดู่แลมรกพันก็
ขยันต่างๆ หาดทรายขาววาวอย่างแหลมสอกอ่าวยวน ขับหวนลงไปในยุวกเ
ยมูกตานิกคลองใหญ่ ขับร่นลงไปโอบย่านหินโค้ง ช้างนอนเกาะปอดกบ่อตายโง
กลับมาเสาะลงบางงาข้าง บางกระสอบกลองกลอย สุปล้อยไว้บ้าง ขับลงไปล่าง
เกาะเสม็ดเกาะกง ตะบูนหักตะไถยขับไปอย่าหลง แหลมเปราะแหลมปรง ลงไป
แพรงกะลัดลัดลงพืมาด สะเงาจาหนีตัวดีทายาด จะตะจะกาดกรายมาคลอง
เป้ง สัดซอทะนงตัวบงตัวเกวเร่งขับลงไป สัดไปท่าโสม สีลามะนางอยู่หว่างกะโก
งโสม ค่อยเล่าคอยโลมอย่าให้วุ่นบ้านสมอสำหาวทั้งบ่าวทั้งขุน มาใจโกลาพูนเกา
ตุ่นเกาะโคด กับโยดลงไปบ้านเขาตะเล็ง ตะปอดบ้านตานทำการระเรึง จูราจูเทิง
จับตัวมาด้วยจะได้ช่วยนำทาง

การแสดงตัวตนของความเป็นไทยผ่านภูมิศาสตร์ถิ่นฐานบ้านเรือนให้ปรากฏใน
วรรณกรรมพุทธศาสนา ไม่น่าจะใช้เรื่องธรรมดาสำหรับคนไทยที่อยู่นอกประเทศ และคนไทยที่เพิ่งผ่าน
ความเปลี่ยนแปลงในบ้านเมืองของตน ตัวตندังกล่าวจึงถูกสร้างขึ้นเพื่อเปิด “ประตู” สู่มิติของกลุ่ม
คนไทยที่อยู่นอกประเทศด้วยกัน ในการแลกเปลี่ยนพูดคุยทุกข์สุข รวมถึงเหตุการณ์บ้านเมือง

2. การทำหน้าที่เป็นเครื่องมือในการสร้างความทรงจำร่วมของคนไทยเกาะกง

วรรณกรรมเรื่อง “พลเมืองเกาะกง” และ “ปัจฉินคนคโรปมคาถา” ได้ทำหน้าที่อย่าง
สำคัญในการ “ผลิตซ้ำ” ความคิดเรื่องการสูญเสียอำนาจอธิปไตยของชาวเกาะกงให้แก่รัฐบาลฝรั่งเศส
เพื่อสร้างความทรงจำร่วม ก่อให้เกิดพลังและความเข้มแข็งของกลุ่มคนไทยเกาะกง ดังจะเห็นได้จาก
การเลือกถนัดในเรื่องมหาเวสสันดรชาดกมาใช้ “เดินเรื่อง” โดยจะเห็นว่าได้เลือกใช้ “นครกัณฑ์” ซึ่ง
เป็นกัณฑ์ที่พระเวสสันดรเสด็จกลับคืนสู่เมือง

๑ ราชาสันชโย สมเด็จพระเจ้ากรุงล้านไชยบดี จึงมีพระราชโองการด้วยสั่ง
ว่า โภอำมัดจาหา ดูก่อนนะอำมาตย์เออยๆ สูงเร่งรัดจัดแจง ตามตำแหน่งหน้าที่
เป็นกระบวนพยุหะโยธีให้พร้อมเสร็จ ภูัจักเสด็จออกไปรับพระลูกกุให้กลับมา
ครองวัง ถ้าใครขัดรับสั่งเสี้ยนหลังมันลง สัสดีแจกจ่ายเขียนหมายไปส่ง อย่าให้

เหลือหลงทุกแขวงอำเภอ ราชการครั้งนี้ทวงทีนั้กเหนือ ถ้าใครทำเผอเรอเห็น
จะต้องหลังลาย กำนันพันนายบ้านรำคาญใจหาย ทั้งไพร่ทั้งนายวุ่นวายอลหม่าน
จัดแจงเสบียงจะได้เลี้ยงทหาร ที่มีลูกมีหลานเอาไปบวชเป็นเณร กลัวจะต้องไป
ทับส่งสำหรับเข้าพล ถ้าเขามากะเกณฑ์แก้ตัวลนๆ ว่าเจ้าเณรเจ็บปวดเจ้ากู...

การเลือกกันนี้ไม่เพียงสะท้อนร่องรอยของการพลัดพรากการย้ายที่อยู่ หากแต่ยังสะท้อนให้
เห็นถึงความคาดหวังที่จะได้ “กลับเมือง” เช่นเดียวกับพระเวสสันดรอีกด้วย

ในวรรณกรรมเรื่อง “ปัจฉิมตนครโรมคาถา” ก็เช่นกัน ได้ย้ำให้เห็นถึงการสูญเสียดังกล่าวอย่าง
ชัดเจน และให้ตั้งอยู่ในความไม่ประมาท แม้ว่าจะไม่ต้องการรบแต่ควรมีการเตรียมความพร้อมอยู่
เสมอ

นครยถาปัจฉิมติ คุณตัสสุตานานิวิเวิโคเปถอตตานขนิเน นาโว อุปัจจดา
ขณาตีตา ทิโสจุนติ นวิยมุหิสมปิปีตา แปลว่า นครอันตั้งอยู่สุดแดน เปนเมือง
หน้าศึก ชนทั้งหลายเขาป้องกันรักษาเปนกวดขัน ทั้งภายในภายนอกฉันใด ท่าน
ทั้งหลาย จงระวังรักษาตนฉันนั้น ขณะอย่าได้ล่วงท่านทั้งหลายไปเสีย เพราะชน
ทั้งหลายอันขณะล่วงไปแล้ว ย่อมไปเต็มแน่นอยู่ในนิริยโลกโกกเสตรันทตอยู่ดังนี้
พระพุทธภาษิตนี้ อธิบายว่า นครอันตั้งอยู่สุดแดนเปนเมืองข้าศึกล้อมแหลมต่อ
อันตราย อันประเทศผู้ทรงอำนาจทั้งหลายจะพึงรบกวน เพื่อต้องการชิงอำนาจ
เข้าปกครองในนครนั้น เมื่อชนทั้งหลายผู้อยู่ในนครนั้น ไม่ต้องการให้อำนาจทาง
ปกครองนั้นไปตกอยู่ในเอื้อมมือของต่างประเทศได้ ก็ต้องอาศัยการอบรม
ความรู้ในยุทธวิธี จัดการเมืองให้เรียบร้อยดี ทั้งภายในและภายนอก ในเวลาเมื่อ
ยังทรงอำนาจมาเบียดเบียนได้ ความเปนอิสระอยู่ด้วยตนหวังผลคือความสงบศึก
ไม่ให้ประเทศผู้ทรงอำนาจมาเบียดเบียนได้ เช่นสร้างป้อมปราการบำรุงกำลังคือ
ทหารเตรียมรู้พลพาหนะ สิ่งสมทรัพย์สมบัติพัสดุสัตว์ธรรมาวุธยุทธภัณฑ์แล
เสบียงอาหาร จัดการป้องกันรักษาและทำนุบำรุงให้พระนครสมบูรณ์รุ่งเรือง เพื่อ
จะได้เปนเครื่องเพิ่มพูนโภคทรัพย์และกำลังให้ยิ่งขึ้นไปจนสุดวิสัยที่อาจเปนได้ อัน
กิจเช่นนี้ ไซ้ จำต้องทำไว้ให้พร้อมสรรพในเวลาสงบยังไม่มีศัตรูมารบกวน จะ
ปล่อยไว้ให้ขาดตกบกพร่อง จะเตรียมสิ่งของอาวุธยุทธภัณฑ์แลเสบียง
อาหาร...

วรรณกรรมทั้งสองเรื่องได้ถ่ายทอดความคิดในการแสดงถึงความสูญเสียและการพลัด
พราก เป็นการผลิตซ้ำ ผ่านประเพณีทางพระพุทธศาสนาและกระตุ้นเตือนให้เกิดความทรงจำร่วมกัน
อีกด้วย

3. การทำหน้าที่เป็นวรรณคดีคำสอนที่สะท้อนบทเรียนแห่งการสูญเสียในอดีต

บทบาทสำคัญของวรรณกรรมทั้งสองเรื่องดังกล่าวมาคือการทำหน้าที่เป็นวรรณคดีคำสอนที่สะท้อนบทเรียนแห่งการสูญเสียในอดีตเพื่อไม่ให้เกิดขึ้นซ้ำรอย บทเรียนแห่งการสูญเสียในอดีตจะเป็นสิ่งที่ทุกคนป้องกันไม่ให้เกิดขึ้นอีก เพื่อไม่ให้เกิดความทุกข์ทรมาน ดังใน พลเมืองเกะกง ได้ถ่ายทอดความเจ็บปวดจากการถูกทรมานและลงโทษจากผู้ปกครอง ไว้ความตอนหนึ่งว่า

ครั้นได้ข่าวสำคัญว่ากำปั่นออกมา ตกใจหนักหนากลับมาทันที จัดแจง
ข้าวของสำรองจะหนี เอากระสอบดีๆ ใส่ของทุกคน พอกำปั่นขึ้นมาก็เป็นนา
เป็นกล เก็บของอลวนลงเรือหนีไป ทั้งบ้านทั้งโรงทั้งโพงทั้งไห จีวรผ้าไตรทั้งไว้
จนสิ้น ตกใจหนักหนาราวกับท่าจะกิน ชื่นว่ากลองสูบผืนเก็บสิ้นไม่เหลือ พวก
กำปั่นอุตุริเก็บกะปิเก็บเกลือ ครกบาศากกะเบือเก็บเสื้อปูนอน ตุ่มน้ำตุ่มท่า
เก็บผ้าเก็บผ่อน เก็บมุ้งเก็บหมอนเก็บช้อนเก็บชาม เออช่างทำกันเองมิได้กรง
ได้ขาม ได้ของงามๆ ยิ่งกว่าไปเมืองญวน แจกหนีผล็ผล็ลามแจวตามกันเป็นพรวน
ร้องไห้คร่ำครวญคิดเสียดายทางเกว บึงหมวยบได้จะไปนั่งพะฉิวเซ่ง ฉวยได้แต่
เซ่งหาบวิ่งเข้าป่า แจกแคะไหหลำไปเที่ยวทำปานา เร่งขับเข้ามาอย่าเหลือให้
หลง กวาดต้อนเอาครัวไปให้ทั่วเกะกง ที่มันถือคนทรงก็เกณฑ์เอาไปด้วย
ได้แต่โทษสองไปตีไปกว่าจะม้วย ที่คนเจ็บคนป่วยมิได้ดูได้แล หยูกยากี่ไม่มีลง
แต่ผีออกแล้ ถ้ามันซี้บองเง่สิว่าเจ้าหักคอ นับถือข้างไสยจนมิได้หาหมอ เมื่อคน
เจ็บออกก้อแล้วตีโทษยังรุ่ง เหล้ายาหาเลี้ยงหมดเสบียงเป็นกระบุง คนเจ็บตีฟงสิ
ว่าผิดสำแดง

วรรณกรรมเรื่องนี้ยังแสดงน้ำเสียงของการต่อต้าน กลุ่มที่กวิมองว่าเป็นต้นเหตุของความสูญเสียอันเป็นผลจากการแสวงหาอาณานิคมของประเทศในแถบตะวันตก

พวกฝรั่งเศสเทียมเหตโยไซ ในเมืองโรโคใหญ่โตหนักหนา ขับรถเข้ามาอยู่
ป่าอยู่เขาเสเพลไม่เบา จับเอาให้สิ้นทางแดนต่อแดนแคว้นแคว้นเมืองจีน มันไม่ไป
สิ้น ถวิกินของเซ่น แจกแคะไหหลำ ตัวกำตัวเขน สู้อย่าละเว่นเวียนมาเมืองจึง
บ้านลุ่มบ้านดอน กวาดต้อนให้สิ้น

ในวรรณกรรมเรื่อง ปัจจุบันนครโรมคาธา ยังแฝงถึงนัยยะทางการเมืองบางประการ โดยเน้นย้ำให้เห็นว่าไม่ควรปล่อยให้เสียเปล่าเพื่อจะได้ไม่เสียใจในภายหลัง เสมือนเป็นการปลุก
ระดมทางความคิด เพื่อแสวงหาเพื่อนร่วมอุดมการณ์

จตุระเป็นที่ตั้ง ความประพฤดิแมนย่า ในเวลายังเป็นทำเนียบที่จำ
ปรารถนา ก็ด้วยความประสงค์เดียวกัน ๆ เพราะประกอบกิจนั้นๆ ไม่ทันต่อ

เวลา ผลที่ปรารถนาย่อมไม่สมประสงค์ เช่นแม่ทัพไม่ยกพลเข้าโจมตีศึกในเวลาที่เป็นที่ ก็จะต้องเสียทัพพาหนะเป็นอันมาก ในอันใช้เหตุ แลอาจถึงปราชัยก็เป็นได้ ๔ แต่เมื่อจะกล่าวโดยนิปปริยาย พระองค์ทรงหมายให้ข่มจิตต์ในเวลาที่เกิดฟุ้งซ่าน ประครองจิตต์ไว้ในสมัยที่กำลังควรแก่การงาน ยกย่องจิตต์ในสมัยที่คิดยอต่อต่อกิจงานพาธ ก็เมื่อบุคคลปกครองจิตต์ของตนให้ตรงกับกาละเทศะ เช่นนี้ ชื่อว่าไม่ปล่อยเวลาให้ล่วงไป สมด้วยเทศนานัยที่พระองค์ตรัสสอนไว้ในบาทที่ ๔ ว่า ชโน มาโว อุปัจจคา ขณะอย่าล่วงท่านทั้งหลายไปเสีย ดังนี้ ๔ แล้วสมเด็จพระผู้มีพระภาคทรงแสดงถึงผลที่ของคนที่ปล่อยให้สมัยล่วงเลยไปเปล่า ย่อมได้รับความโศกเศร้าเดือดร้อนทั้งภพนี้แลภพหน้าด้วย สองบาทพระคาถาสุดท้ายว่า ขณาติตา หิโสจนุติ นิрымฺหิสมปฺ ปิตา เพราะชนทั้งหลายอันขณะสมัยล่วงเลยไปเสียแล้ว ย่อมไปเต็มแน่นเปียดเสียดอยู่ในนिरยโลกโศกเศร้ารันทดอยู่ ดังนี้ ๔

จากตัวอย่างดังแสดงมาจะเห็นได้ว่า วรรณกรรมทั้งสองเรื่องนี้ทำหน้าที่เป็นเสมือนวรรณกรรมคำสอน เพื่อสั่งสอนลูกหลานไม่ให้ตกอยู่ในความทุกข์เช่นในอดีต และย้ำเตือนตนเสมอว่าเป็นคนไทย แม้ว่าจะมิได้อยู่ในประเทศก็ตาม

ความเชื่อมโยงระหว่างวรรณกรรมกับสังคมเป็นสิ่งที่มิอาจปฏิเสธได้ ทั้งนี้เพราะการสร้างสรรค์วรรณกรรม เป็นการแสดงออกในเชิงศิลปะของความรู้สึกนึกคิดและจิตนาการของมนุษย์รูปหนึ่ง และในการแสดงออกนั้นย่อมถ่ายทอดสิ่งที่เป็นความรู้ ความคิด ประสบการณ์ ตลอดจนความหวังหรือความฝันของตนลงไป ซึ่งสิ่งที่ได้รับการถ่ายทอดนี้ย่อมเกี่ยวเนื่องไปถึงประสบการณ์ด้านต่างๆ ที่สัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมของตนเป็นหลักวรรณกรรมจึงแสดงให้เห็นถึงชีวิตในแง่มุมต่าง ๆ และในขณะเดียวกันก็สามารถที่จะสกัดเอาแก่นแท้ของสังคมนั้นออกมาให้เห็นได้ ดังนั้นวรรณกรรมจึงเป็นบันทึกเหตุการณ์ที่ผู้อ่านจะแสวงหารายละเอียดที่ไม่สามารถหาจากที่อื่นได้

บทสรุป

การอ่านประวัติศาสตร์ที่บันทึกเรื่องราวต่างๆ ผ่าน “สายตากวี” เป็นเสมือนการนำพาให้เราเดินทางไปพร้อมๆ กับกวีและแนะนำให้รู้จักสถานที่บางแห่ง ซึ่งเราอาจไม่มีโอกาสหรือยังไม่เคยเดินทางไปด้วยตนเอง กวียังเป็นผู้มีบุญคุณแก่เราอย่างยิ่ง โดยการชี้ให้เราเห็น “ความจริง” บางอย่างตามที่กวี “เห็น” ซึ่งแม้ว่าเราได้รับการอุปการะจากกวีแล้ว เราอาจมองข้ามไปเสีย หรือไม่สนใจเข้าใจได้ ทั้งๆ ที่พิจารณาแล้วพิจารณาเล่า กวีจึงเป็นเหมือนมัคคุเทศก์ที่ดี ที่ช่วยนำพาให้เรา “เห็น” สิ่งที่เราอาจเคยเห็นหรือยังมีเคยเห็นด้วยสายตาใหม่ที่เผยให้เราเห็นความสำคัญอันเรามองผ่านไปโดยไม่ได้สังเกตเห็นจดจำ

วรรณกรรมเรื่อง “พลเมืองเกาะกง” และ “ปัจฉินตคนโรปมคาถา” ต่างก็ทำให้เห็นความจริงอีกส่วนหนึ่งที่มีได้ถ่ายทอดผ่านเรื่องราวหลักที่มุ่งเสนอ หากแต่แฝงนัยสำคัญของบทเรียนจากการสูญเสียในอดีตไว้ ความคิดดังกล่าวนี้เป็นมรดกที่สืบทอดกันมาจากรุ่นสู่รุ่น และส่งผ่านกันในรูปแบบอื่นอีกด้วย ดังที่ประเสริฐ ศิริ กำนันตำบลหาดเล็ก ได้คัดลอกคำกลอนมาจากชาวไทยเกาะกง ผู้อพยพหลบภัยสงครามเข้ามาตั้งแต่ ประมาณ พ.ศ. 2518 เมื่อเขมรแดงเข้ายึดเกาะกงซึ่งได้รับความทุกข์อันเป็นผลจากการแสวงหาอาณานิคมของประเทศแถบตะวันตกความว่า

อ่าวไทยในอดีตอันรุ่งเรือง	สองเมืองก่อกำเนิดมาร่วมกัน
ฝั่งขวาคือประจวบคีรีขันธ์	ซ้ายนั้นคือประจันตคีรีเขตร์
เกาะกงตัดขาดได้ตราดคืน	ชีวิตขมขื่นได้การกดขี่
ทุกข์ทรมานยาวนานร้อยปี	หมดสิ้นศักดิ์ศรีเสรีสิ้นไป
เราเสียสัญชาติตัดขาดแผ่นดิน	สูญเสียหมดสิ้นแผ่นดินแยกย่อย
ถูกพรากจากกันสัมพันธ์ขาดลอย	เลือกเข้มเต็มร้อยรอคอยกลับคืน
กรรมนี้ใครก่อเราพอจำได้	อยู่เขมรเขาก็ด่าว่าเราเป็นไทย
กลับมาไทยเขาก็หาว่าเป็นเขมร	เป็นคนเหลือเดนหมดแผ่นดินอาศัย

(ชัยณรงค์ พันธุ์ประชา, 2539: 4)

เอกสารอ้างอิง

- กรมศิลปากร. (2503). **ประชุมประกาศรัชกาลที่ 4 พ.ศ. 2394-2400**. พระนคร:องค์การการค้าของคุรุสภา
- ชัยณรงค์ พันธุ์ประชา. (2539). **ปัจฉินตคีรีเขตร์**. พิมพ์เป็นที่ระลึกเนื่องในโอกาสอายุครบ 60 ปี นายประเสริฐ ศิริ กำนันตำบลหาดเล็ก อำเภอคลองใหญ่ จังหวัดตราด. กรุงเทพฯ: โอเอสพริ้นท์ติ้ง เฮาส์.
- นัทธนัย ประสานนาม. (2553). **รอยวสันต์ ของยุวดี ต้นสกุลรุ่งเรือง : การเขียนอัตชีวประวัติและประวัติศาสตร์ของผู้หญิงวางตั้งพลัดถิ่น. ภาษาและหนังสือ**. ปีที่ 41: หน้า 127-170.
- บรรเทิง ยันต์โกเศศ. (2523). **จังหวัดตราด**. ตราด: หน่วยศึกษานิเทศก์ กรมการฝึกหัดครู.
- ประโยชน์ โยธาภิรมย์. (2551). **ปัจฉินตคีรีเขตร์ เกาะกง นครแห่งความหลัง**. (พิมพ์ครั้งที่ 2). อัญญา: สถาบันราชภัฏพระนครศรีอยุธยา.
- รัฐ : **จากมุมมองของชีวิตประจำวัน**. (2551). รวมบทความจากการประชุมประจำปีทางมานุษยวิทยาครั้งที่ 6. กรุงเทพฯ : ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน).
- รุ่งมณี เมฆโสภณ. (2551). **คนสองแผ่นดิน**. กรุงเทพฯ: บ้านพระอาทิตย์.
- วิมลเมธาจารย์,พระ. (2529). “ประวัติวัดไผ่ล้อม” **บรรณานุกรม พระบูรเขตต์คณาจารย์ สุทธิสารวรนายกสังฆปาโมกข์**. ตราด: วัดไผ่ล้อม จังหวัดตราด.

วุฒินันท์ แทนนิล. (2551). **การสร้างพื้นที่ทางสังคมเพื่อหลีกเลี่ยงหนีความเป็นชายขอบของคน
พลัดถิ่นชุมชนกะเหรี่ยงพลัดถิ่นตำบลบ้านคา อำเภอบ้านคา จังหวัดราชบุรี.**

วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการภาครัฐและเอกชน
บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร.

สมัคร์ กอเข้ม. (2554. กรกฎาคม-ธันวาคม). เรื่องเล่าจากสนาม“ชีวิตที่ไม่ได้เปลือยเปล่า”ของผู้
พลัดถิ่นและ “ตัวตนที่ลึกลับ”ของนักมานุษยวิทยา. **วารสารสังคมวิทยา มานุษยวิทยา.**
30(2).

สุรียา สมุทคุปดีและพัฒนา กิติอาษา. (2542). **มานุษยวิทยากับโลกาภิวัตน์ : รวบรวมบทความ.**
นครราชสีมา: ห้องไทยศึกษานิตยสาร สำนักวิชาเทคโนโลยีสังคม มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีสุร
นาารี.

อรรรรณ ทับสกุล. (2546). **หลวงพ่อดุจดม : ผู้นำทางวัฒนธรรมกับการเปลี่ยนแปลงทาง
สังคมและวัฒนธรรมของหมู่บ้านมอญพลัดถิ่นที่สังขละบุรี.** วิทยานิพนธ์ปริญญา
ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร.